

UDK 821.163.42.09 Matoš, A. G.-1371.3:82

METODIČKI PRISTUP LIRSKOJ UMJETNIČKOJ PJESMI “JESENJE VEČE” ANTUNA GUSTAVA MATOŠA U OSMOM RAZREDU OSNOVNE ŠKOLE

Andrijana Nikolić

*Fakultet za crnogorski jezik i književnost, Cetinje,
Vladike Petra I b. b. 81250 Cetinje, Crna Gora,
tel.: +38269064034, e-mail: friendlyhand@t-com.me,
andrijana.nikolic@fcjk.me*

U ovom radu potrudili smo se da damo skroman doprinos unapređenju nastave kulture jezičkog izražavanja. Nastavni procesi imaju za cilj bogaćenje ličnosti učenika u smislu izgrađivanja, obogaćivanja i promjene njegovog ponašanja, a što je povezano sa realizacijom obrazovnih, vaspitnih i funkcionalnih zadataka nastave. Nastavni proces je zajednički rad nastavnika i učenika u kojem se realiziraju ciljevi vaspitanja i obrazovanja i podstiče opšti razvoj ličnosti u specifičnim organizacionim oblicima kao što su čas, nastavni rad, nastavna praksa itd. U savremenoj didaktici se sve više i upornije zahtijeva da nastava ima istraživački karakter. Nastava crnogorskog jezika i književnosti ima važan zadatak da kroz poznavanje literature pomogne učenicima da postanu samostalne, slobodne, kreativne i kulturne ličnosti. Čitanjem literature oni usvajaju znanje o samome sebi i o drugim ljudima, o iskustvima i imaginaciji. Razvijajući i cijeneći vlastiti jezik i vlastitu kulturu, spoznaju i cijene druge kulture i jezike. Nastava predmeta crnogorski jezik i književnost upućuje učenike da uvažavaju kulturno nasljeđe čovječanstva, a veliki dio ljudskog intelektualnog kapitala živi u jeziku i kao jezik.

Ključne riječi: nastavnik, učenik, Matoš, stih, proučavanje.

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vpl.2018.69.9318>

Uvod. Kvalitetno i stručno planiranje nastavnog procesa u oblasti književnosti podrazumijeva nastavnikovo dobro poznavanje ponuđenih sadržaja za realizaciju ciljeva u toj nastavi. Nastavnik tako na pravi način može da sagleda koji nastavni cilj odgovara određenom tekstu. Današnje, reformisano obrazovanje u Crnoj Gori značajno se udaljilo od klasičnog, te su shodno tome i udžbenici i čitanke takođe reformisani uvođenjem niza novina. Usljed toga, od nastavnika se očekuje kvalitetno poznavanje literature koja se odnosi na tekstove predviđene planom i programom u nastavi književnosti. U slučajevima kada nastavnik ne raspolaže odgovarajućom literaturom za predviđeno štivo, tada do izražaja dolazi njegova sposobnost kao metodičara i kreatora nastave. U zavisnosti od kvaliteta planiranog časa i vještine razumijevanja estetskih vrijednosti teksta može se govoriti o ispunjenju nastavnih principa i zadatog cilja u savremenoj nastavi.

Pravilan izbor i primjena odgovarajućih metoda rada uslov su za uspjeh u nastavi crnogorskog-srpskog, bosanskog, hrvatskog jezika i književnosti. Učenje kao aktivan proces traži i promjene u onome što nazivamo dobrim nastavnikom. Dobar nastavnik nije više onaj koji može što bolje i razumljivije prenijeti učenicima određeno znanje. Danas je osnovni zadatak dobrog nastavnika da uključi učenike u aktivnosti u kojima će sami sticati znanje.

Predmetno proučavanje književnosti. Predmetno proučavanje književnosti će se utvrditi ako se ona u svojoj specifičnosti posmatra u okviru prvobitne društvene zajednice. U takvoj društvenoj zajednici književno stvaranje nije rezultat originalnosti ili samovolje pojedinaca ili tek uživanje u luksuzu književnosti [12: 19]. Naprotiv, književnost je usko povezana sa društvenim životom i jedno se ne može zamisliti bez drugoga. Specifična je odlika čovjeka kao biološke vrste da je u svojoj društvenoj zajednici stvorio jezik, a specifična daljnja odlika te društvene zajednice jeste da je stvorila umjetnost jezika, književnost.

U istorijskom razvoju odvojile su se tri dimenzije književnog djela, kako ih definiše Svetozar Petrović, učeći da je za nauku o književnosti najplodnije shvatanje djela kao dijalektičkog jedinstva triju dimenzija: *dimenzije pisca, dimenzije jezika i dimenzije čitalaca* [8: 14]. Tumačenje književnih djela na način da su ona transformacija pjesnikovog privatnog života odavno je izgubilo pravo na opstanak, iako postoje slučajevi u kojima se takva veza može utvrditi, oni nisu relevantni za nauku književnosti. Ipak, ako pisac u nizu svojih djela stalno ostvaruje srodan umjetnički izraz, u idejnom, jezičkom, kompozicionom pogledu, onda taj niz čitaocima stvara pred očima jednu umjetničku piščevu ličnost, sa svim njegovim specifičnostima. Proučavanje dimenzije jezika, odnosno samog književnog djela ogleda se u književnosti u nizu njenih književnih vrsta. Nauka o književnosti vodila je intezivnu brigu o tome na koji se stvaran način vršila književna komunikacija koja je uticala na dimenziju pisca i dimenziju jezika. Književno djelo u predmetnom proučavanju ostalo je u istoriji omeđeno dvama osnovnim značajkama: s jedne mu je strane granica književno djelo u svojoj književnoj autonomiji, kao rezultat specifične umjetničke strukture, a sa druge strane, književno djelo je sastavni dio istorijskog procesa čovječanstva, toka ljudske istorije, pratilac i učesnik u istorijskim dešavanjima. Književnost je društveno uslovljena, a istovremeno je vršilac društvene funkcije. [15 :463–472]Viktor Žmegač na jednu stranu stavlja zadatke i pitanja oko teorije teksta koju zove sintagmatikom književnosti, a na drugoj strani postavlja istoriju književnosti.

Istorija književnosti, kao jedan od osnovnih vidova proučavanja književnosti, ima za cilj da objasni književne događaje i događanja, da objasni, prije svega, nastajanje i život književnih djela. Da bi tom svom cilju odgovorila, da bi pričala o istoriji (događajima) u književnosti, ona mora stvarati istoriju(tj. priču) o događajima. O tome, kakva ta priča-istorija može sve da bude, i kakva treba da bude, da bi bila što istinitija, može se suditi tek kada se razmotri skup mogućnosti istorijskog proučavanja književnosti [5: 155].

Uloga nastavnika u izgradnji govorne kulture. Inovacije u savremenom nastavnom procesu obuhvataju progresivne promjene u ciljevima i zadacima, sadržajima, organizacionim modelima rada, metodama i sredstvima, načinu međusobne komunikacije, sistemu vrednovanja i promjeni uloge nastavnika i učenika. Za razliku od tradicionalne škole u kojoj je učenik bio objekat vaspitno-obrazovnog procesa i pasivni posmatrač, a nastavnik predavač i ispitivač i jedini izvor znanja i obrazovnih informacija, u savremenoj školi učenik se preobražava u subjekta i ravnopravnog partnera, a nastavnik u programera, organizatora, realizatora, istraživača i evaluatora efekata pedagoškog rada. [10: 10].

Već u najranijim periodima izgradnje govorne kulture pokazuje se ogroman uticaj djetetove okoline na razvoj jezika. Ukoliko socijalna sredina podsticajno djeluje na učenika, njegovi rezultati će biti znatno bolji. U tom smislu nastavnik treba da prepozna jezičke potrebe svakog učenika, da bi mogao da izvrši pozitivne motivacione uticaje i ohrabri po-

laznike svog odjeljenja da govore kako bi ostvarili napredak tokom godina školovanja. Poznato je da se temelji govorne kulture postavljaju u najmlađim razredima osnovne škole, ali isto tako i u višim razredima osnovne škole učenik biva usmjeren na obogaćivanje vokabulara i njegovo oblikovanje.

Uloga nastavnika u realizaciji nastavnih sredstava i metoda je višestuka. On vrši operacionalizaciju ciljeva i zadataka nastave govornog izražavanja, planira i prilagođava programske sadržaje, odabira metode rada, upravlja nastavnim situacijama, usmjerava govorne aktivnosti učenika, procjenjuje metodičku aksiologiju gradiva i sopstvenom govornom kulturom djeluje na ličnost učenika. Nastavnik je dužan da svim učenicima pruži podjednake uslove da govore, razmišljaju i rješavaju predviđene zadatke u granicama svojih mogućnosti.

U cilju što uspješnijeg razvijanja učeničke govorne kulture u višim razredima osnovne škole, nastavnicima se preporučuju podsticajne aktivnosti: pohvala govora, proširivanje izraza, ponavljanje onoga što je dijete reklo, pitanja otvorenog tipa i pauza očekivanja. Pauza očekivanja može se porediti sa Diltajevom krilaticom da se *subjekat trudi da razumije predmet ispitivanja* [13: 45]. Odnosno, učenik je subjekat koji na časovima književnosti "zaranja" u jedan novi svijet, svijet poetskog i proznog izraza. Nastavnik je tek medijator u uspostavljanju receptivnog procesa u kojem učenik prima saznanja iz novog svijeta, formuliše ih, kategoriše i u pauzi iščekivanja daje svoje viđenje tog svijeta.

Učenik tada postaje primalac, odnosno receptor u oživljavanju književnog teksta. Uloga nastavnika kao medijatora uslovljena je i izražajno govornim sredstvima, kako bi učenici doživjeli tekst i pružili povratnu informaciju o svom doživljaju, koristeći obogaćen vokabularni fond.

Opisivanje. Opisivanje je značajan oblik kulture jezičkog izražavanja, nephodan za jasno predstavljanje suštinskih odnosa između predmeta, bića i pojava u svakodnevnim životnim situacijama. Za razliku od prepričavanja koje zahtijeva postojanje određenog sadržaja i pričanja za koje se neizostavno vezuje neko događanje ili lični doživljaj, kod opisivanja nisu potrebni posebni podsticaji, a zastupljeno je u svim ostalim vidovima jezičkog izražavanja. Ova činjenica je pojedine metodičare navela na zaključak da opisivanje, po složenosti zahtijeva i kvalitetu znanja koja nudi učenicima, najznačajniji dio kulture izražavanja. Vježbe opisivanja treba zasnivati na stvaralačkom posmatranju u kome učenik uočava, doživljava, otkriva, zapaža, upoređuje, analizira, razmišlja i zaključuje. Dobar opis zahtijeva tačnost, pravilan izbor pojedinosti i njihovu smisaonu sintezu, kao i unošenje ličnog stava. Pri tome učenik treba da dođe najprije do opšteg utiska, da shvati cjelinu, da sve pojedinosti vidi sa svojim pravim značenjem i da ih onda prilaze tako da ishod bude opet združena cjelina [1: 25].

U prilog navedenom, neophodno je osjetiti određeni stvaralački postupak, koji osmišljava umjetnički domet djela. Poezija je po svojoj prirodi dijaloška, jer svaki lirski iskaz podrazumijeva sagovornika, što podrazumijeva i učešće receptora i njegov odgovor na umjetničko djelo [2: 46]. Pošto u većini umjetničkih lirskih pjesama preovladava ispovjedna nota, bilo da je ispoljena u dijalogu sa prirodom, ili u monologu o ljubavi, bolu, smrti, vjeri, ćutanju dobru, zlu i mnogim drugim simbolima, veoma je važno uputiti učenike na prožeta osjećanja kroz pjesmu, kako bi je doživjeli. Sugestivna poetska moć djeluje na emotivni i intelektualni čitaočev svijet, te predstavlja trajan oblik pronalazačenja i prenošenja najdubljih iskustava.

Ipak, zajednički sadržalac časova na kojima učenik uči i uživlja se u svijet deskripcije, bez obzira koja se forma časa koristi, jeste da uspjeh i rezultati rada prvenstveno zavise od motivacije i metodičke organizacije časa.

a) **Asocijativni opisi** mogu biti polazišna tačka u tumačenju deskriptivne poezije. Uz dodate vrijednosti spektra boja i / ili onomatopejskih riječi, učenik može doživjeti ambijent i opisati ga. Na ovaj način učenik postaje stvaralac kroz iskustvenu fuziju.

b) **Simbolički opisi** daju podsticaj da učenik uz pomoć nastavnika i nastavnikovih uputstava otkriva svijet simbola u poeziji, bogateći znanja o tumačenju pjesnikova života i rada.

c) **Metaforički opisi** su u funkciji književnoteorijskih tumačenja teksta i imaju ulogu da prošire učeničke aspiracije ka alegorijskom, čime je učenik oslobođen sprega u tumačenju prenesenih značenja.

Izražajna funkcija pjesme proširuje značenje govorne poruke. *Prikazivačka funkcija* lirske pjesme služi se konvencionalnim leksičkim znakovima. Izražajna funkcija formira znakovne jedinice, koji svoje objekte označavaju izravno, ne onako kako riječ označava predmet, već onako kako posljedica označava uzrok. Izražajna funkcija obogaćuje lirsku pjesmu posebnom vrstom značenja, koja učenicima mora biti dostupna u njenom tumačenju i iznošenju njene slojevitosti usmenim putem. Misija je lirike u formulisanju i konzervisanju objektivnih stanja, koja se na sličan način uspostavljaju u duhovnom životu mnogih individua, stvaralaca lirske poezije. Zato je veoma bitno učenicima približiti izražajnu funkciju, kako bi je mentalno savladali i retorski iznijeli.

Metodika nastave hrvatskog i slavenskih jezika kao inih. *Metoda – grč. methodos – postupak, put, način postupanja u nekom radu, praktičnoj djelatnosti, prema unaprijed utvrdjenom redu, a za postizanje određenog cilja, po kojima se odvija nastavna djelatnost, pomoću kojih pod rukovodstvom nastavnika učenici stiču znanja, vještine, navike, razvijaju svoje umne sposobnosti i formiraju sopstvenu ličnost. U suštini, to su različiti elementi, manifestacije objektivne stvarnosti koje se iskorištavaju na specifičan način da bi se postigao predviđeni cilj. Nastavna metoda može biti svaka djelatnost koja se susreće u svakodnevnom životu, ako se primjenjuje u nastavne svrhe i ispunjava određene pedagoške uslove* [9: 14].

Vrhunsko metodičko iskustvo nastavnika stiče studioznim i kritičkim istraživanjem neposredne nastavne prakse, prvenstveno svoje, a uz nju i prakse drugih stručnjaka o kojoj se obavještava pomoću literature i neposrednim uvidom svojih kolega i saradnika.

Spoljašnji podsticaji za lično usavršavanje, koji obično djeluju u vidu obaveza, nikada ne mogu da budu toliko djelotvorni koliko nastavnikova unutrašnja i samonikla motivacija za stručnim afirmisanjem. Svemu što je obavezno obično se udovoljava rutinski i konvencionalno, a u najboljem slučaju standardnim postupanjem. Tako i obavezne pisane pripreme podstiču na valjano obavljanje tekućeg posla, ali one nemaju motivacionu moć za maksimalno ispoljavanje nastavnikovih stvaralačkih sposobnosti [9: 72]. To podrazumijeva da nastavnik godišnje napiše nekoliko cjelovitih i uglednih pristupa pojedinim nastavnim jedinicama sa raznih programskih područja.

Pripreme nastavnika za rad. Svako književno djelo predstavlja individualnost za sebe i zato je nemoguće primijeniti isti nastavni postupak. Interpretacija književog djela treba da predstavlja svojevrsni istraživački zadatak. Kvalitetno čitanje je uslov za razumijevanje samog djela. To je prvi zadatak na početku procesa učenja. Radom na književnom tekstu učenici pokazuju sposobnost samostalnog istraživačkog rada što podrazumijeva da vladaju

književnim terminima, upoznaju karakteristike stilske formacije, njeguju kulturu govora i otkrivaju nove načine analize književnih tekstova. Od učenika se očekuje da samostalno pronalaze rješenja za postavljene zadatke i njihovo pravilno vrednovanje. [10: 11].

Nastavni ciljevi. Opšti cilj nastave predmeta crnogorski jezik i književnost jeste da podstakne i podrži učenikovu želju i hrabrost da se izražava, da podrži njegov razvoj u vještoga komunikatora i stvaraoca tekstova različitih vrsta. Učenici moraju da ovladaju tehnikama čitanja i pisanja i vještinama informatičke pismenosti. Treba da razumiju da čitaju i pišu različite vrste tekstova, da posjeduju sposobnost zaključivanja, selektovanja i procjene, da biraju stil pisanja koji odgovara željenim ciljevima, da procjenjuju praktičnost svojih vještina i da ih usavršavaju.

Navedeni ciljevi u nastavi se realizuju u okviru četiri aktivnosti sporazumijevanja: **slušanje, čitanje, govor i pisanje.**

Svrha nastave jezika jeste da se učenici osposobe za najbolje praktično i stvaralačko savladavanje sve četiri aktivnosti sporazumijevanja i da upoznaju osnove jezika kao sistema. Da bi obrada tematske jedinice – lirске umjetničke pjesme bila uspješna, neophodno je dosljedno **sprovести obrazovne, vaspitne i funkcionalne ciljeve.**

Obrazovni ciljevi zahtijevaju od nastavnika da se učenici upoznaju sa istorijskim i društvenim prilikama vremena u kojem je djelo nastalo. Tokom nastavnog procesa moguće je realizovati veliki broj obrazovnih i **vaspitnih ciljeva**, dok će se **funkcionalni** ciljevi otvarati u neposrednoj analizi književnoumjetničkog djela i stvarati korelacije sa drugim predmetima, vještinama i kompetencijama. **Vaspitni** ciljevi nalažu da učenici uz sugestiju nastavnika nauče da samostalno vrednuju prikazane umjetničke postupke i odrede pjesničke slike, na osnovu pročitanoг i odslušanoг, te da prema tome stvore svoju viziju spram pjesničke riječi. Posebno će im se sugerisati na upotrebu simbola i time uticati na razvijanje razumijevanja stalnih simbola u pjesmama. **Funkcionalni** ciljevi razvijaju kod učenika ljubav prema pisanoj riječi. Pobuđivanje čitalačke radoznalosti je važno da bi učenici što potpunije razumjeli djelo, te stoga nastavnik treba da se služi pogodnom sekundarnom literaturom prilikom pripreme časa. Motivisanje učenika za čitanje i slušanje djela, uz interpretaciju je veoma važan zadatak u nastavi književnosti, kao i navođenje učenika da iskažu svoje utiske i mišljenje o pročitanoм tekstu. Emocionalno ispoljavanje učenika povodom književnog djela afirmiše osnovnu svrhu čitanja u nastavi.

Tehnika vođenog čitanja. Tehnika vođenog čitanja motiviše učenike na pretpostavke književne stvarnosti, razvija maštu i podstiče na samostalno stvaranje. Tokom čitanja neophodno je napraviti kratku pauzu, kako bi učenici iznijeli svoje prve utiske o pročitanoм dijelu. Tom tehnikom se daći usmjeravaju da slušaju čitanje, uočavaju pojedinosti i karakteristike likova. Predviđanjem slijeda događaja očekuje se da će učenici povezati svoj iskustveni svijet sa literarnim. Kako bi se učenici motivisali na samostalno sticanje znanja, to se postiže, između ostalih oblika rada, i podjelom učenika u grupe. Prednosti grupnog u odnosu na frontalni i individualni rad su brojne: podstiče se kreativnost učenika, razbija se monotonija nastave, razvijaju se logički potencijali učenika, te se razvija osjećanje povjerenja i zajedništva kroz timski rad. Primjenom grupnog rada pokreće se kooperativna metoda, gdje učenici samostalno razmjenjuju znanja. Nastavnik u tom procesu jednostavno vodi učenike, podstičući ih da argumentuju svoj stav uz citate ili objašnjenje, budi njihovu čitalaču pažnju i podstiče istraživačku radoznalost.

Istraživački zadaci motivišu učenike na razmišljanje, stvaranje ideja i razvijanje kritičkog mišljenja.

Nastavnička pitanja u razvoju kritičkog mišljenja. Postoji više vrsta nastavničkih pitanja: doslovna, translacijska, interpretacijska, aplikacijska, analitička, sintetička i evaluacijska.

Doslovna pitanja su najjednostavnija jer se od učenika traži da ponovi ono što je već rečeno i obično uskraćuju učenicima priliku za razgovor jer se traže samo činjenice.

Translacijskim pitanjima se podstiče diskutovanje o slikama i zvukovima koje zamišljaju dok čitaju, tj. učenici se motivišu da zamisle određenu situaciju i da opišu ono što vide i čuju.

Interpretacijskim pitanjima se otkrivaju veze između pojmova, zakona, definicija i služe za smisleno povezivanje ideja i razumijevanje veza između ideja i postupaka.

Aplikacijskim pitanjima se postiže traženje smisla služeći se logikom. Ovim pitanjima se učenicima pruža prilika da riješe problem i tragaju za smislom dok čitaju ili uče.

Sintetičkim pitanjima podstiče se kreativno rješavanje problema. Traženje drugog pristupa određenoj situaciji pomoću originalnog mišljenja podstiče se sintetičkim pitanjima. Na osnovu svog raspoloživog znanja, učenici pomoću ovih pitanja mogu da dođu do originalnog rješenja nekog zadatka. *Evaluacijska* pitanja smatraju se najvišim nivoom pitanja i mišljenja. Njima se postiže zaključivanje o dobru i zlu, o ispravnom i pogrešnom. Učenici treba da razumiju nove informacije i da ih ugrade u lični sistem uvjerenja [16: 6].

Aktivna nastava. Savremena nastava jezika i književnosti značajno se udaljila od tradicionalnih okvira, kako načinom rada tako i programskim sadržajima.

Dok se tradicionalna nastava, u suštini, bavila pitanjem sadržaja učenja (šta se uči) i načina prenošenja tih sadržaja učeniku (kako nastavnik podučava), od savremenog nastavnog procesa se očekuje da od učenika stvori sposobnog, samostalnog i aktivnog čovjeka koji misli, provjerava činjenice, sumnja, traži rješenja, izvodi zaključke, praktično primjenjuje stečena znanja. Kada učenik dolazi do znanja u interakciji i kroz samostalno otkriće, takvo znanje je trajno, a njegova upotrebna vrijednost velika. Učenik tako savladava opštu metodologiju učenja, a untrašnja motivacija za sticanje znanja je veća. Uloga škole kao institucije i nastavnika u podsticanju učenika novim dodatnim izazovima je veoma velika jer usmjerava dijete da samo otkriva.

Princip aktivne nastave podrazumijeva znatno angažovanje učenika koji postaju saradnici u nastavnom procesu, a uloga nastavnika se svodi na pokretanje i usmjeravanje toka časa, a od metodičke pripremljenosti nastavnika zavisi da li će nastavni proces dati željene rezultate. Aktivna nastava u središte postavlja učenika, koji nije primalac plasiranih informacija, već učesnik u istraživanju i stvaranju. Učenik u savremenoj nastavi književnosti ne može biti posmatran na stari način. Njegov položaj je bitno drugačiji, to je položaj estetskog subjekta, istraživača i stvaraoča. Pri izradi pripreme posebno se vodi računa o tome da postavljena pitanja i istraživački zadaci budu što jasnije formulisani prema uzrastu učenika. Tokom obrade materije učenici se obučavaju usmenom i pismenom izražavanju, književni tekst je uzor da razviju jezičko i stilsko umijeće. Kako bi motivisao učenike na pažnju i angažovanje, nastavnik je obavezan da primijeni što raznovrsnije metode i oblike rada. Kod učenika je neophodno razvijati kritički oblik razmišljanja. Na nastavniku leži velika odgovornost za uspješnu obradu bilo koje nastavne jedinice. Prema njihovim

mogućnostima, nastavnik učenicima daje obaveze i usmjerava ka projektovanim ciljevima. Istraživački zadaci mogu biti misaono podsticajni za samostalan rad. Na taj način učenici prestaju biti pasivni učesnici u radu.

Smatramo da je izbor teme adekvatan, a rad kao primjer metodičkog pristupa lirskoj umjetničkoj pjesmi u formi soneta, može se primjenjivati u praksi kao obrazac temeljne analize uz primjenu interpretativnih modela i korelacija.

Proučavanje književnog djela u nastavi. Proučavanje književnih djela u nastavi obavlja se pomoću više povezanih radnji. Svaka od njih predstavlja značajnu komponentu u cjelovitom pristupu književnom ostvarenju. Mnoštvo korelativnih radnji, koje se po valjanom izboru združuju u uvijek nove metodičke postavke, obezbjeđuje nastavi književnosti da se uspješno usklađuje sa jedinstvenom prirodom umjetničkih tekstova i da udovoljava načelima uslovnosti i metodološke adekvatnosti. Nastavniku je tako omogućeno da u skladu sa posebnostima književnoumjetničkih djela i stepenima literarne prijemčivosti učenika primjenjuje pogodne izbore i raznovrsne stvaralačke okupe sljedećih metodičkih radnji:

1. Podsticanje (motivisanje) učenika za čitanje, slušanje i doživljavanje književnoumjetničkog djela; **2. Istraživački** (pripremni) zadaci za proučavanje umjetničkog teksta; **3. Čitanje** književnog djela u doživljajnoj, interpretativnoj i istraživačkoj ulozi; **4. Lokalizovanje** umjetničkog teksta; **5. Vantekstovne okolnosti** u funkciji proučavanja literarnog djela (protipska stvarnost, bio-bibliografski podaci i stvaralačka istorija djela); **6. Korišćenje** pomoćne literature za proučavanje književnog ostvarenja; **7. Tumačenje nepoznatih riječi** i izraza; **8. Saopštavanje i provjeravanje utisaka**, osjećanja i misli izazvanih umjetničkim svijetom; **9. Prepričavanje teksta** u analitičkosintetičkoj funkciji; **10. Uočavanje i isticanje** plana teksta; **11. Analitičkosintetičko proučavanje** književnog djela (interpretacija, obrada, tumačenje, pristup); **12. Zaključak o posebnostima** i suštinskim vrijednostima proučenog književnog djela; **13. Učenje napamet** i izražajno kazivanje umjetničkog teksta; **14. Poredbeno proučavanje** književnih djela; korišćenje filmskih, pozorišnih, radiofonskih, televizijskih i muzičkih adaptacija i izvođenja književnoumjetničkih djela; **15. Usmeno prikazivanje** književnog djela (uz knjigu i podsjetnik); **16. Pismeno prikazivanje književnog djela** (u cjelini ili samo pojedinih vrijednosnih čimilaca); **17. Utvrđivanje i provjeravanje stečenog znanja** o književnom djelu; **18. Oblici rada podstaknuti saznatim književnoumjetničkim djelom.**

Navedene radnje čine skup koji se ne zatvara u konačnom sistemu jer su u pitanju operativni elementi uopštenog i uvijek otvorenog interpretativnog sistema koji je u primjeni promjenljiv i prilagodljiv pojedinim umjetničkim tekstovima i posebnim radnim uslovima i svrhama. Mogućnosti za pridruživanjem i drugih oblika rada uvijek su otvorene [6: 161].

Redosljed radnji samo je mjestimično ustaljen i to u onoj mjeri koja je uslovljena uzročno-posljedičnim tokovima u čitalačkoj recepciji i psihologiji učenja.

Treba imati u vidu da su od svih 18 navedenih radnji samo dvije nezamjenjive. To su kvalitetno čitanje i doživljavanje književnog djela i pouzdano analitičkosintetičko proučavanje. Ostale radnje su im podređene i one doprinose dubljem doživljavanju, boljem shvatanju i kritičkom procjenjivanju književnoumjetničkog djela.

Analiza lirske umjetničke pjesme "Jesenje veče". U prilogu ovog poglavlja uspostaviće se komparativni odnos analiza ove lirske umjetničke pjesme, kroz pitanja iz udžbenika za osnovnu školu i kroz pitanja iz udžbenika za srednju školu trećeg razreda.

Udžbenik za osnovnu školu

Udžbenik za srednju školu

1. Navedi emocije koje u tebi izaziva pjesma.
 2. Uporedi svoje emocije sa emocijama lirskoga subjekta. Koliko su slične, a koliko različite?
 3. Koje pjesničke slike prepoznaješ u prvoj strofi?
 4. Prepoznaj epite te koji doprinose stvaranju sumorne atmosfere.
 5. Od čega su snovi olovni i teški? Da li ovi epiteti imaju isto (pleonazam) ili različiti značenje? Što se naglašava njihovom upotrebom?
 6. Označi pjesničke slike u drugoj boji. Koja boja dominira u njima?
 7. Pored vizuelnih elemenata u drugoj strofi, izdvoji zvučne elemente. Koje glasove čuješ dok slušaš navedene stihove? Šta oni unose u značenje pjesme?
 8. Kojom stilskom figurom se postiže izražajnost prve pjesničke slike u ovoj strofi?
 9. Jablan je u pjesmi čulni (stvarni) motiv; ali jablan može da znači i nešto više, da bude simbol. Napiši šta sve može da označava jablan.
 10. Koje pjesničke slike doživljavaš čulom vida (vizuelne), a koje čulom sluha (akustične)? Kojim su stilskim figurama ostvarene navedene pjesničke slike?
 11. Ova pjesma je sonet. Iz koliko strofa je sastavljena i koliko stihova ima svaka strofa?
 12. Kako si razumio / razumjela pjesmu:
 - a) lirski subjekat je otkrio pejzaž koji je dogradio svojom maštom;
 - b) pjesma realistički sa mnogo detalja, opisuje sumorni pejzaž;
 - c) Preko pejzaža izražava se misao o položaju izuzetnih pojedinaca u svijetu.
- Odluči se za jedan odgovor i obrazloži ga.

1. U kojoj formi je ispjevana ova Matoševa pjesma?
2. Čime objašnjavaš pojavu ovog tradicionalnog pjesničkog oblika u književnosti moderne?
3. Prouči rimu i ustanovi kako njen ton sugerise duhovna raspoloženja lirskog subjekta i formira atmosferu cijelog djela.
4. Ustanovi na kojim su mjestima uspostavljena opkoračenja, protumači na koji način ona utiču na formiranje svijeta djela u mašti čitalaca.
5. Protumači simboliku poetskog vremena iskazanog u naslovnoj sintagmi.

asonanca	
aliteracija	
epiteti	
personifikacija	
metafora	
poređenje	
hiperbolizacija	

6. Primjećuj motive, objekte i predmetnosti iz pejzaža, koji ulaze u njegovo vidno polje.
7. Prati kako se okvir pejzaža širi i u kojim stihovima dolazi do smjene sadržaja pejzaža.
8. Objasni kakvu postupnost objašnjavaš u oslikavanju pejzaža.
9. U odgovarajuća polja navedene tabele upiši stihove u kojima prepoznaješ (zapažaš) navedeno stilsko izražajno sredstvo. Tumači njihovu umjetničku ulogu u doživljavanju i razumijevanju sadržaja pjesme i njenih umjetničkih značenja:
10. Kakve impresije u lirskom subjektu pobuđuje slika jablana? Analiziraj dublju simboliku ovoga motiva u zadnjoj tercini.
11. U čemu su slični jablan i usamljenik? Na koji način oba motiva govore o pjesniku i pjesništvu? Poveži ovu simboliku sa onom koju si tumačio u djelima Bodlera, Remboa i Malarmea.
12. Ustanovi zašto su pjesnici moderne zaokupljeni tematikom sadržaja i smisla stvaralaštva, posebno pjesništvom.
13. Zbog čega čovjek ima razlog da bude gord, a zbog čega treba da se osjeća ponosno?
14. Šta čovjeka uvijek izdvaja i čini ga uzvišenim na sivilo života?

Iz svega navedenog da se zaključiti da se pitanja za učenike u čitanci za osnovnu školu više baziraju na prepoznavanju pjesničkih slika i elemenata koji se na istu odnose, uz vizuelne i audio elemente koji su prateći aranžman pjesničke slike. Pošto učenici u osmom razredu osnovne škole solidno vladaju pojmovima iz oblasti teorije književnosti, sasvim je razumljivo da su im poznati pojmovi poput pjesničke forme soneta i stilskih figura: personifikacije, metafore, epiteta, asonance i aliteracije na koje ih sugeriju postavljena pitanja. Sistem savladavanja gradiva iz predmeta crnogorski-srpski, bosanski i hrvatski jezik i književnost, omogućava učenicima da od petog do devetog razreda osnovne škole savladaju pojmove iz teorije književnosti. Jasno je da se u srednjoj školi nivo znanja nadograđuje, te su pitanja postavljena ispod iste pjesme, ali u čitanci za treći razred gimnazije, sasvim razumljiva i za učenike u osnovnoj školi. Sve navedeno ukazuje na praćenje i izjednačavanje nastavnog plana i programa osnovne i srednje škole [7: 94–95].

Metodički pristup

1. Moć vizuelnog i muzikalnog u Matoševim pejzažima. Kao izvanredni slikar pejzaža, Matoš je oživljavao pejzaž u smislu sopstvene devise "Ljudi su krajevi, a krajevi su ljudi", te ga personifikovao i kao takvog unosi u hrvatsku književnost. Pojava humanizovanog stiha odlika je Matoševog pjevanja u naoko deskriptivnim pjesmama ispod čijeg se sloja uvijek "krije" univerzalna poruka o čovjeku i njegovom bitku. Njegove pjesničke slike imaju moć da sugeriju čitaocu, da pobude osjećaj na vizualizaciju, da dovedu čitaoca do mogućeg audiovizuelnog efekta, pa je stoga preporučljivo da se njegove pjesme u učionici čitaju interpretativno, a učenicima se prethodno postavi zadatak da zatvore oči i da snagom čulnog dožive svaki stih. Zbog izrazite snage kojom je stvarao, zbog muzikalne osebnosti, Matoš je svaki lirski pejzaž uznosio iznad napisanog, stvarajući kult umjetničkog izražavanja u kojem su svi njegovi motivi ključno uvezani u cjelinu i kao takvi oni su tvorci jedinstvenog poetskog ugođaja kojem se nije lako otrgnuti. Opisom pejzaža, Matoš je stvarao jedinstven lirskoumjetnički doživljaj u kojem su se sinestezijom spajale i stapale zvukovne i vizuelne asocijacije u kojima metaforičnost "izranja" iz šematizovanog sloja aspekata. Sve opisane predmetnosti imaju svoj život u njegovoj pjesmi, te se stiče utisak da je pejzaž za Matoša imao daleko veću funkciju od samo doživljajne i relaksirajuće. Priroda je onaj faktor koji na Matoša djeluje obostrano: inspiriše ga kao književnika i obogaćuje ga emotivnim ekspresijama. Iz jednog i iz drugog vrela (inspirativnog i ekspresivnog) radala se neuništiva snaga riječi, pretočena u stihove. Sva njegova poezija, bez obzira na motive, nosi u sebi jednu čvrstu zajedničku komponentu i smisao: ton sjete, melankolije i pesimizma. Neka duboka neizreciva tuga i bol, predojećaj smrti i stravični osjećaj nečeg nedorečenog i tamnog stalni su lajtmotiv Matoševе lirike. Taj izraziti impresionist stvarao je jednim dijelom artistsku poeziju, koja je puna kontradikcija, kontrasta ili analogija, ponekad samo nastajala radi igre riječi. No najbolji njegovi stihovi, pejzaž ili ugođaj, naglašeni socijalni ili nacionalni motiv ili intimna poezija, sintetizirani element subjektivnog i objektivnog, daju tom artizmu individualnu oznaku i daleko su od pomodarstva. Svetozar Petrović je zapazio da *Matoš ne bi bio Matoš bez svoje teorije o akcenatskom stihu, o sonetu, o muzikalnosti stiha* [17: 243–248] Matoševa lirika je izraz unutrašnjeg raspoloženja, jedne suptilne, pesimističke obojene pjesničke ličnosti, dakle u izvjesnom smislu solilokvijska, pomalo i ekspresionistička. On je pronašao moderni izraz i poslužio se njime, otkrio nove mogućnosti hrvatskog jezika, bio svjestan da je forma jednako tako značajan faktor i element književnog djela kao i sadržaj.

2. Razlika između pejzaža u prirodi i petskom izrazu

“Duša moja čaroban je kraj” A. G. Matoš

Prije nego započnemo interpretaciju Matoševog soneta, moramo učenicima skrenuti pažnju na razliku između pejzaža u prirodi i pejzaža u književnom djelu. Bitno je naglasiti da je pejzaž u prirodi gluv, hladan, i ravnodušan; u takvom pejzažu ne postoji nikakva emocija, a jedina emocija izvire iz opažaoca. Tek u književnom djelu pejzaž dobija oblike, proizašle iz unutrašnjih emocija lirskog subjekta. Oživljavanjem pejzažnih slika, dodavajući glasovne komponente, pejzaž se uobličava u jedinstvu akustičnih i vizuelnih slika. Obojen čulima, pejzaž egzistira poput bića i kao takav utiče na misao i raspoloženje onoga koji čita lirsku umjetničku pjesmu, mnogo jače i intezivnije, nego što utiče na doživljaj posmatrača u prirodi. Pejzaž u književnom djelu je umjetnikova impresija o prirodi. Za Matoša je pejzaž duševno stanje i kao takvog ga možemo i interpretirati iz njegovih stihova. Pejzaž u njegovim lirskim umjetničkim pjesmama je ogledalo duše umjetnika-stvaraoca i nabolji način da doslutimo stanje pjesnikova duha u momentu stvaranja. Zato, dok čitamo i tumačimo ovaj Matošev sonet, moramo stalno imati na umu prirodu i značenje pejzaža u književnom djelu jer su sve sintagme, epiteti, sva stilska izražajna sredstva u funkciji sugerisanja. Bez obzira na predmetne opisanosti, značenje u ovoj pjesmi je u dubinama njenih metafora, u zvukovima i bojama kojima se uplovljava u svijet Matoševih osjećanja.

Sadržina i značenje. Matošev sonet [3: 162–163] već naslovom dovoljno kazuje o temi pjesme i osnovnom emotivnom tonu (raspoloženju): tema je pejzaž jesenje večeri; raspoloženje sugerišu obe riječi iz naslova, jer sadrže negativni emotivni predznak: *jesenje* – sumornost, vlaga, kiša, hladnoća; *veče* – mrak, sivilo, mrtvilo. Još jedan činilac iz naslova ima značenjsku vrijednost. Glasovna struktura naslova je zanimljiva. Od deset glasova pet je suglasnika a samo jedan (petostruki) vokal *e*.

Učešće stilskih figura: asonance i aliteracije, najbolje se može prikazati tabelarno i na taj način ćemo vizuelno približiti učenicima snagu koju proizvode figure dikcije. U ovom ćemo radu svaku strofu prikazati tabelarno, onako kako se može kvalitetno uraditi čas. Svaki red označava i stih u strofi i brojčano prikazuje zastupljenost konsonanata i samoglasnika.

U **prvoj strofi**, katreni, sazdanog od jedanaesteraca, uočava se ukrštena rima *abab*, sa jasno označenom cezurom iza šestog sloga u prvom i trećem stihu i iza četvrtog sloga u drugom i četvrtom stihu.

*Olovne i teške snove snivaju
oblaci nad tamnim gorskim stranama;
monotone sjene rijekom plivaju,
žutom rijekom među golim granama.*

Pored navedenog učenike upućujemo na pleonazam (*olovne i teške*). Snažna ekspresija ostvarena je inverzijom prve sintaksičko-intonacione cjeline u kojoj je subjekt (oblaci) pomjeren sa prvog mjesta u prvom stihu i ustupio mjesto objektu, čime je sugerisana težina, monotonija i sivilo. Prvi stih soneta *Olovne i teške snove snivaju* sugerise na opšte sivilo i težinu prostora i vremena, čime je književnik skoncentrisao opštu masu u jednoj sintaksičkoj cjelini, ukazujući na težinu kojom se spojilo nebo sa zemljom. Opkoračenjem iz prvog u drugi stih proširila se pjesnička slika, koja je upotpunjena i asonantnim vokalom E, koji produbljuje trajanje ovoga stanja.

Primjeri za aliteraciju

S	N	V	M	R	J	G
2	1	1	/	/	1	/
2	3	/	4	2	/	1
1	1	/	2	1	3	/
/	/	/	4	2	1	2
5	5	1	10	5	5	3

Primjeri za asonancu

A	E	I	O	U
1	4	2	3	1
6	/	3	2	/
1	4	2	4	1
3	2	2	3	2
11	10	9	12	4

Druga sintaksička-intonaciona cjelina prve strofe doprinosi stvaranju atmosfere tuge, sivila, blata, monotonije i mrtvila. Sintagma *monotone sjene* sugerirše na monotoniju i prigušenu jezu koja se osjeća iz opšteg pejzaža sivila, blata, žutila i mulja. Na akustičnom planu osjećamo asonancu u učestalosti dva vokala koji ostvaruju potpunu ravnotežu: mOnOtOnE sjEnE. Ovakva frekvencija dva vokala izaziva utisak jednoličnosti i monotonije. Žuta boja rijeke, najsličnija boji gline, simbolično ukazuje na loš ishod opšteg stanja, na atmosferu bližu smrti i monotoniji, nego životu i veselju.

Druga strofa upotpunjava sliku atmosfere jesenjeg pejzaža. Nakon vertikalnih motiva iz prve strofe, koji su bili dominantni u prva dva stiha, na početku druge strofe susrećemo se sa horizontalnim motivima: mokre njive, magla, kućice i nekoliko neznatno uzdignutih iznad zemlje: toranj, sunce, vrbe, vrane. Pored dominacije magle i jedva vidljivih kućica u daljini, koje su date u deminutivu, naglašavajući i socijalno stanje onih koji ih naseljavaju, osjeća se prisustvo vlage koja je "napojila" atmosferu i koja je dominantno zagospodarila svim predmetima: i drvećem koje je crno od vlage i zemljom koja je mokra. Opštu atmosferu tame i magle zlokobno upotpunjavaju vrane, kao glasnici nevolje. Ipak, u opštoj intonaciji tame i maglovitih slutnji izdvaja se sunce svojom crvenom bojom donoseći stilski poredak personifikacije i metafore: *sunce u ranama mre*. *Sunce mre* – personifikacija i *sunce u ranama* – metafora. Prva sintaksičko-intonaciona cjelina je i posebna slika:

*Iza mokrih njiva magle skrivaju
kućice i toranj: sunce u ranama
mre i motri kako mrke bivaju
vrbe crneći se crnim vranama.*

Primjeri za aliteraciju

K	R	M	C	V	VR	MR	TR	CR	KR
2	2	2	/	2	/	/	/	/	2
1	2	1	2	/	/	/	/	/	/
3	3	3	/	2	/	2	1	/	/
/	4	2	2	2	2	/	/	2	/
6	11	8	4	5	2	2	1	2	2

Primjeri za asonancu

A	E	I	O	U
4	1	4	1	1
4	2	2	1	3
2	2	3	2	1
3	3	2	/	/
13	8	11	4	5

Ovdje su sadržane dvije kontrastne slike: umiranje sunca i vrbe. Iako žive, vrbe su crne, a zalazeće sunce koje “mre” umire u žarko narančastoj, gotovo plamteći crvenoj boji. U kontrastu crvene i crne dešava se turobna slika života palanke. Čitava ova strofa data je kroz opkoračenja: iz prvog u drugi stih, iz drugog u treći stih i iz trećeg u četvrti stih. Mrke vrbe i vrane dominantne su u drugom dijelu ove strofe i tako udružene nagovještavaju vrhunac pjesničkih emocija: jedinstvo mračnog i zlokobnog. U ovoj strofi se izdvojio i glas *r* koji je ostvario visoku frekvenciju, posebno u ponavljanim suglasničkim skupinama *tr*, *cr*, *vr*, *kr* tvoreći aliteraciju koja jednostavno odzvanja, ne remeteći atmosferu, već je upotpunjavajući izrazitom akustikom od koje nailazi jeza. Glas *r* više utiče na psihološki doživljaj u opštem remećenju monotonije i mrtvila koji dominiraju poetskim slikama. I ova je katrena ispjevana u jedanaestercu, osim trećeg stiha koji je ispjevan u dvanaestercu i u kojem se jasno ukazuje na snagu opkoračenja u funkciji označenosti dvaju glagola *mre* i *motri* kojima je stih dobio na unutrašnjoj snazi i dijelom na dužini. Kao i u prethodnoj katreni rima je ukrštena, *abab*, a cezura se nalazi iza šestog sloga u prvom i drugom stihu, te iza četvrtog sloga u trećem stihu i iza drugog sloga u četvrtom stihu.

Tercine donose promjene u sadržini, emotivnom tonu i misaonoj dominantni.

*Sve je mračno, hladno; u prvom sutonu
tek se slute ceste, dok ne utonu
u daljine slijepa ljudskih nemira.*

Prva tercina sažela je sve dosadašnje emotivne, vizuelne i akustičke utiske koji su se oblikovali u toku čitanja obje katrene. Opšti utisak sažetosti može se pretočiti u jednu rečenicu: "Sve je mračno, hladno". Zamjenicom *sve* lirski subjekat je na početku tercine jasno napravio odstupnicu od svega što se dešavalo u prethodne dvije katrene. Ovdje je napravljen umjetnički intonaciono značenjski rez i sugerisanje ka novim daljinama u kojima se osjeća prisustvo čovjeka, koji nije bio prisutan u prethodne dvije strofe. Pominjanjem cesta koje se slute u prvom sutonu, simbolizuje se odlazak iz ovog pejzaža. Ceste su u oznaci izvora spasenja i predstavljaju jedan novi i daleki svijet. Komešanje i žamor ljudskih glasova koji su u naznaci na kraju ceste, poput svijetla na kraju tunela predskazuju na ikonografski momenat spasenja, koje dolazi nakon mraka. Iako ceste nemaju jasne putokaze i u funkciji su usmjeravanja lirskog subjekta na daljine koje su neslućene, samim tim i nepoznate, ipak je prisutna čežnja za nesagledivim bespućima na koje ukazuju. Audio efekti i osjećaj prisutnosti čovjeka kroz ljudski žamor novi je momenat u deskriptu čitave pjesme, te se susrećemo sa humaniziranim stihom.

Primjeri za aliteraciju

S	J	M	R
2	1	2	2
3	/	/	/
2	1	1	1
7	2	3	3

Primjeri za asonancu

A	E	I	O	U
2	1	/	4	3
/	6	/	2	3
2	4	4	/	2
4	11	4	6	8

U prvoj tercini izvršeno je opkoračenje iz prvog u drugi stih i iz drugog u treći stih, dok je rima parna *aab*, a cezura je primjetna iza četvrtog sloga u prvom stihu, iza šestog sloga u drugom i trećem stihu.

Druga tercina (posljednja strofa soneta) još više unosi promjene u slici jesenjeg pejzaža

*Samo gordi jablan lisjem suhijem
šapće o životu mrakom gluhijem
kao da je samac usred svemira.*

Iz atmosfere opšteg sivila, monotonije i mrtvila izbija *gordi jablan*. Poetsko objašnjenje jablana nailazimo i kod srpskog pjesnika, hercegovačkog porijekla, Jovana Dučića, koji je u svojoj čuvenoj lirskoj pjesmi "Jablanovi" naglasio simbolističko značenje jablana, u funkciji oznake čovjeka, samca, nepokolebljivog i neuništivog. Uz dodati epitet, *gordi*, već nam se jasno ukazuje duševno stanje lirskog subjekta, Matoša, koji se u svom mikrokosmičkom obliku ne predaje ni pred univerzumom pred kojim stoji ponosno, čisto i uspravno. Bez obzira na upotrebu imenice *lisje*, sugerišući ostatke snage svoga bića, on i dalje zbori i ne odustaje od života. Iz horizontale, koja je dominantna u prethodnoj strofi, odjednom se ukazuje jablan, postavljen vertikalno, iznad svega, iznad postojećih oblika i opisanih predmetnosti, postojan u svojoj namjeri da se odupre svemu što nailazi i da svojom gordošću

i ponosom iznese novu bitku životu na oltar. Slika gordog jablana kontrastira sa svim ispjevanim u prethodnim strofama i na ovaj način izdvaja čovjeka u makrokosmosu, veličajući njegovu snagu duha kojom se suprotstavlja svim naletima sudbine. U čitavoj ovoj tercini osjeća se probojnost sibila *s* koje u atmosferi šuštanja i šaputanja “oštri” čula i daje razgovijetnu sliku otpora. Izvanrednom sinestetičkom metaforom (šapće mrakom gluhijem = zamjena čulnih utisaka) izrečena je snažna vjera u život i sve ono što život može da donese, makar *on*-lirski subjekat, simbolizovan ili personificiran kroz jablana, makar bio “samac usred svemira”. Čitav ovaj sonet još jednom dobija akustičku snagu u sibilu *c* na kraju riječi *samac* kojom je ukazao na snagu pojedinca i njegovo opstajanje u svijetu nimalo svijetlih tonova i mogućih izazova, noseći jasnu poruku o pobjedi života. Čitava ova tercina ispjevana je u jedanaestercu uz upotrebu parne rime *aab*, dok se treći stih prethodne tercine, inokosni stih, rimuje sa trećim stihom, inokosnim stihom, ove tercine, *nemira – svemira*. Opkoračenje je primjetno iz prve u drugu strofu, dok je cezura ustaljena, iza šestog stiha u sva tri stiha. Na kraju soneta, sasvim je jasno da je ovo misaono refleksivna pjesma u kojoj pjesnik iznosi svoj duboki emotivni odnos prema životu [14: 116].

Primjeri za aliteraciju

S	J	M	R
3	3	3	1
		2	1
3	1	2	2
6	4	7	4

Primjeri za asonancu

A	E	I	O	U
3	2	3	2	1
2	2	2	3	2
5	3	1	1	1
10	7	6	6	4

Jesenje veče je sonet sa svim bitnim karakteristikama ove pjesničke forme. Sastoji se iz dvije katrene i dvije tercine, odnosno četrnaest stihova. Korelacija sa matematikom daće mogućnost i brojčanog prikaza: $(4 \times 2) + (4 \times 3) = 8 + 12 = 14$. Sproveden je silabički princip, svi stihovi su jedanaesterci, osim drugog stiha u drugoj strofi, sa zastupljenom tzv. Sonetskom rimom: *abab; abab; aab; aab* i rimovanjem trećih, inokosnih, stihova dviju tercina *bb*.

Opkoračenje je čest postupak u organizaciji strofe, u smislu prenosa jedne smisaone cjeline iz stiha u stih čime je na više mjesta u pjesmi narušena uobičajena sintaksičko-intonaciona struktura stiha koja podrazumijeva da je svaki stih u sintaksičkom smislu rečenica.

U ovom sonetu ukazali smo na višestruku funkciju opkoračenja: od eufonijske, ritmičke do značenjske.

U prilogu ovoga rada data je tekstualna priprema nastavnika za čas na temu:

Predmet: Crnogorski, srpski, bosanski i hrvatski jezik i književnost

Razred: VIII

Nastavna jedinica: Metodički pristup lirskoj umjetničkoj pjesmi “Jesenje veče”, Antuna Gustava Matoša

Tip časa:	Oblici rada:	Metode rada:	Nastavna sredstva:
UGLEDNI ČAS - obrada i interpretacija poetskog teksta	- grupni - frontalni - individualni	- tekst-metoda - metoda istraživanja - metoda otkrivanja - razgovor - dijaloška - demonstrativna monološka - umjetničko slikanje, kao izraz doživljenog - upotreba vokalnih sposobnosti u službi ritma i intonacije pjesme	- čitanka za osmi razred [3 : 162–163] - flip chart papir /4 komada/ - krede, flomasteri, selotejp - tabla
Korelacija : likovna umjetnost – matematika – muzičko vaspitanje – informatika – istorija umjetnosti			

Operativni ciljevi časa: Razvijaju sposobnost slušanja poetskog ostvarenja; razvijaju sposobnost čitanja i razumijevanja umjetničkog teksta; uočavaju statične i dinamične motive; uočavaju pejzaž u lirici; razlikuju motiv i pjesničku sliku; prepoznaju opisnu /deskriptivna/ pjesmu; izražavaju čulni doživljaj pjesme kroz slikanje; sposobnost izražajnog kazivanja stihova; određuju aliteraciju i asonancu; određuju personifikaciju; pronalaze pleonazam i objašnjavaju njegovu upotrebu; uočavaju ritam pjesme; uočavaju rimu u pjesmi; uočavaju sintaksičku inverziju; uočavaju cezuru i opkoračenje. **Funkcionalni ciljevi:** Navikavanje učenika na samostalni istraživački pristup umjetničkom djelu davanjem istraživačkih zadataka; razvijanje sposobnosti za zapažanje osnovnih umjetničkih posebnosti, smisao za kritičko prodiranje u strukturu i davanje originalnih i pouzdanih zaključaka sa ličnog stanovišta u procesu analize lirske umjetničke pjesme; osposobljavanje učenika da uočavaju snagu umjetničke riječi i da shodno odslušanom i pročitanoj projektuju i vizualiziraju pjesničku sliku pojedinačnih stihova i strofa; navikavanje učenika da umjetničke utiske argumentuju odgovarajućim činjenicama iz teksta; razvijanje interesovanja za analizu lirskih umjetničkih pjesama, a samim tim i za teoriju književnosti; uticanje na saznavne funkcije i produbljivanje kognitivnih saznavnih mogućnosti za shematski sloj prikaza u lirskoj umjetničkoj pjesmi; Vaspitavanje literarnog ukusa učenika kako bi čitali, doživljavali i tumačili vrijedna umjetnička djela. **Vaspitni ciljevi:** Njegovanje čitalačkih navika i ukusa; razvijanje smisla za lijepo i plemenito u umjetnosti i životu pomoću estetskih i idejnih vrijednosti lirske umjetničke pjesme; razvijanje identifikacije sa lirskim subjektom; usmjeravanje učenika da otkrivaju poruke lirske umjetničke pjesme; usmjeravanje učenika da razvijaju moć korelativnih odnosa između više umjetnosti (književnost, muzička umjetnost, likovna umjetnost); razvijanje plemenitih pobuda kod učenika, tj. Altruističkog odnosa prema svijetu.

Aktivnosti učenika

Uvodni dio časa

Samostalno čitaju tekst iz čitanke. Učenici su podijeljeni u pet grupa. Svaka grupa dobija zadatak za samostalno istraživanje.

Glavni dio časa

- **Prva grupa** crta slike pojedinačnih strofa sa zadatkom da pismeno izdvoje pjesničke slike i razlikuju motiv od pjesničke slike.
- **Druga grupa** uočava kompoziciju pjesme, ritam i rimu, te statičke i dinamičke motive. Uočava sintaksičku inverziju i sintaksičku cjelinu.
- **Treća grupa** određuje sve stilske figure, objašnjava boje u pjesmi i njihovu povezanost sa stilskim figurama. Određuje opkoračenje u pjesmi. Određuje simbol u pjesmi.
- **Četvrta grupa** definiše sonet kroz dijalog.
- **Peta grupa** izražajno recituje pjesmu i upotrebom vokala dočarava intonaciju pjesme.

Nakon završenog rada, svaka grupa izabere predstavnika koji prezentuje rad svoje grupe.

Završni dio časa

Prva grupa je nacrtala pojedinačno svoje viđenje svake strofe, određivši pjesničke slike i motive.

- U prvoj strofi motiv su **oblaci** a pjesnička slika je **pejzaž tmurnog dana**.
- U drugoj strofi motiv je **sunce**, a pjesnička slika je **zalazak sunca u vlažnoj ravnici**.
- U trećoj strofi motiv je **čovjek**, a pjesnička slika je **neizvjesnost u budućnosti**.
- U četvrtoj strofi motiv je **jablan** a pjesnička slika je **samoća**.

Druga grupa je uočila kompoziciju pjesme (sonet), odradila je versifikaciju stiha (slog, cezura, rima). Učenici su uočili stih jedanaesterac, rimu u katrenama (abab, unakrsnu) i parnu u tercinama (aab). Učenici su odredili cezuru iza šestog sloga. Uočili su razliku između otvorene i zatvorene rime, kao i između jednosložne (muške), dvosložne (ženske) i trosložne (daktilske). Učenici uočavaju sintaksičku inverziju i sintaksičku cjelinu i objašnjavaju ove pojmove.

Statički motivi prevladavaju u svim strofama, koje su deskriptivne naravi. Učenici su prepoznali sistem deskriptivskog: uočavanje, zapažanje, mirovanje i opisivanje.

Dinamički motivi su izdvojeni u trećoj strofi u kojoj dominiraju ljudski glasovi. Iako se ljudi ne vide, sistem zvukovne orijentacije upućuje na prisustvo čovjeka. Ovaj moment "razbija" tišinu deskriptivnog. Učenici mogu naslikati svaku strofu pojedinačno. http://www.slo-foto.net/galerija_slika-91609.html

Aktivnosti nastavnika

Priprema čas, pripremajući nastavna sredstva. U uvodnom dijelu časa, nastavnik izlaže kratak uvod:

- Prije nego započnemo interpretaciju Matoševog soneta, moramo da se podsjetimo na razliku između pejzaža u prirodi i pejzaža u književnom djelu. To nije isto. U prirodi je pejzaž gluv, hladan, i ravnodušan; on je bez ikakvog predznaka, pozitivnog ili negativnog; on je bez emocija. Tek u književnom djelu dobija predznak, emociju, značenje, onda kada prođe ljudski doživljaj, onda kad se uobliči kao rezultat toga doživljaja, tada pejzaž nije samo pejzaž, nego je i doživljaj (sagledavanje) pejzaža, on je odraz i izraz ljudske duše stvaraoca, njegovih osjećanja, raspoloženja, misli, htjenja. Pejzaž u književnom djelu je umjetnikova impresija o prirodi; umjetnička slika pejzaža nastaje kada se na elemente opažene u prirodi nagradi umjetnikov doživljaj, kada se predmetima i pojavima prirode udahne pjesnikov duševni svijet osjećanja i raspoloženja. Ni jedan pejzaž u književnom djelu nema dekorativnu funkciju nego duboku umjetničku: da kazuje o čovjeku. "Pejzaž je duševno stanje", citirao je jednom prilikom Matoš Amijela, švajcarskog književnika i estetičara. Nakon uvodnog dijela, nastavnik upućuje učenike na novi način doživljavanja poetskog teksta.
- Nastavnik interpretativno čita pjesmu dok učenici opušteno slušaju.
- Nakon čitanja, nastavnik upućuje učenike na sistem rada.
- Pomaže učenicima u radu.
- Pomaže u spoznajnom dijelu učeničkih aspiracija.
- Pregleda izrađene zadatke.
- Organizuje rad učenika i njihovo izlaganje pred tablom.
- Nastavnik sumira učeničke rezultate.
- U završnom dijelu časa nastavnik određuje domaći zadatak učenicima, da kući samostalno napišu esej na temu "Jesenje veče" koristeći sva znanja o sonetu i oblikujući ih u analitički esej.

Treća grupa odredila je stilske figure u pjesmi: personifikaciju, metaforu, epitete, personifikacijsku metaforu, simbol, aliteraciju, asonancu. Učenici su povezali boje i stilske figure. Učenici su objasnili pojam opkoračenja kao tehničkog sredstva, kada se jedna ili više riječi koje pripadaju jednoj misaonoj cjelini, prenosi iz jednog stiha u drugi ili iz jedne strofe u drugu strofu. Ukazali su na usporavanje ritma stiha u pjesmi posredstvom opkoračenja.

Četvrta grupa. Određujući definiciju soneta, učenici su napravili teorijskoknjiževni dijalog u kojem su objasnili pojam soneta, odredili njegovu matematičku definiciju, objasnili pojam "maestralni" sonet.

Peta grupa. Uz interpretativno recitovanje, djeca će svojim glasovima doprinijeti jačem ukazivanju na prisutnost stilskih figura u pjesmi.

U Završnom dijelu časa djeca imaju zadatak da slijede novo uputstvo nastavnika.

Zaključak i prijedlog mjera. "Pravac u kojem obrazovanje pokrene čovjeka određuje njegov budući život" kaže čuveni grčki filozof Platon [4: 294]. Ovaj stav je više nego primjenljiv na područje kulture jezičkog izražavanja. Pravac u kojem pokrenemo učenika na razvoj sopstvene govorne kulture trasiraće njegov uspjeh u neposrednoj školskoj praksi, sveukupnim komunikacionim procesima i u velikoj mjeri odrediće tokove učeničkog budućeg života.

Dobro organizovana i učeničkim sposobnostima, interesovanjima i potrebama prilagođena nastava obezbjeđuje proporcionalno uključivanje svih učenika u nastavne tokove i napredovanja prema ličnim mogućnostima u punom kapacitetu. Veoma je važno svakom učeniku obezbijediti da se izražava na sebi svojstven način, prema individualnim postinućima i da njeguje vlastiti izražajni stil. Djeca itekako znaju da reaguju na podsticajne aktivnosti i u pojedinim djelovima prevaziđu ono što je nastavnim planom i programom predviđeno. Zato u nastavi kulture jezičkog izražavanja ništa ne bi trebalo da je unaprijed strogo definisano, već nastavu treba prilagođavati realnim potrebama učenika, aktuelnom raspoloženju u odjeljenju i nastavnom trenutku.

Ukoliko nastavnik stalno motiviše učenike u njihovom individualnom radu i postignućima, svojim pohvalama, uputstvima i pedagoškim mjerama, krajnji efekti nastave biće bolji, a đaci će biti motivisani. Zato dajemo prednost interaktivnoj nastavi jer polazišta interaktivne nastave daju prednosti:

- djeca uče na različite načine
- djeca najbolje uče kroz vlastitu aktivnost
- učenje je aktivna konstrukcija znanja kroz vlastitu aktivnost, iskustvo i razmjenu.

Zato interaktivna nastava:

- ima za cilj primjenu i dalji razvoj znanja u praksi
- bazira se na koncepciji kooperativnog učenja
- polazi od toga da je učenje proces izgrađivanja znanja
- postavlja dobre temelje govorne kulture.

Iz svega navedenog smatramo da je za uspješnu realizaciju časova nastavnog područja bitna kultura jezičkog izražavanja, a nastavnici bi u nastavnom procesu trebalo da primijene sljedeće mjere:

- da neprestano usavršavaju svoje stručno-metodičke sposobnosti
- da permanentno rade na podizanju i obogaćivanju sopstvene jezičke kulture kako bi podsticajno djelovali na učenike
 - da praktikuju aktivnosti koje će obezbijediti učeničku motivisanost i zainteresovanost za pitanja govorne kulture
 - da izbjegavaju šematizam u radu i ponavljanje identičnih vježbi pri realizaciji pojedinih zahtjeva iz područja kulture jezičkog izražavanja
 - da nastavne zahtjeve prilagođavaju individualnim sposobnostima i tempu napredovanja učenika
 - da kontinuirano prate govorne potrebe učenika i pohvale svaki napredak u govoru
 - da ukazuju na praktičan značaj jezičke komunikacije, kako bi djeca shvatila da ono što uče u školi ima čvrsto uporište u svakodnevnom životnom situacijama
 - da ostvaruju potreban nivo saradnje s roditeljima i pedagoško-psihološkom službom u školi, pri prevazilaženju eventualnih problema koji se mogu javiti u govoru učenika.

Literatura

1. *Hageman V.* Putevi razvoja jezičkog izraza / Verner Hageman. – Beograd : Savremena škola, 1964. – 207 s.
2. *Ivanović R.* Reči na raskršću. O odnosu egzistencije i umetnosti / Radimir Ivanović. – Čakovec, 1987. – 192 s.
3. *Kovačević L.* Čitanjem otkrivaš tajne stvaranja, čitanka za osmi razred devetogodišnje osnovne škole / Ljubomir Kovačević, Radinka Vučković-Činčur. – Podgorica : Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2008. – S. 162–163.
4. *Marinković S.* Misli velikih ljudi / Simeon Marinković, Slađana Ilić. – Beograd : Kreativni centar, 2008. – 329 s.
5. *Milosavljević P.* Metodologija proučavanja književnosti / Petar Milosavljević. – Beograd : Trebnik, 2000. – 512 s.
6. *Nikolić M.* Metodika nastave srpskog jezika i književnosti / Milija Nikolić. – Beograd : 1992. – 724 s.
7. *Pavlović M.* Čitanka za treći razred gimnazije / Miodrag Pavlović i Božena Jelušić. – Podgorica : Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 2008. – S. 94–95.
8. *Petrović S.* Priroda kritike / Svetozar Petrović. – Zagreb : Liber, 1972. – 370 s.
9. *Rosandić D.* Metodika književnog odgoja i obrazovanja / Dragutin Rosandić. – Zagreb : Školska knjiga, 1986. – 768 s.
10. *Stevanović M.* Interpretacija književnih tekstova u osnovnoj školi / Marko Stevanović. – Gornji Milanovac : Dečje novine, 1989. – 227 s.
11. *Šipka M.* Kultura govora / Milan Šipka. – Novi Sad : Institut u Sarajevu, Priručnik 5. – 2008. – 301 s.
12. *Škreb Z.* Uvod u književnost-teorija, metodologija, četvrto izdanje / Zdenko Škreb, Ante Stamać. – Zagreb : Globus, 1986. – 760 s.
13. *Šušnjić Đ.* Dijalog i tolerancija / Đuro Šušnjić. – Beograd : Čigoja, 2007. – 316 s.
14. *Živković D.* Teorija književnosti sa teorijom pismenosti / Dragiša Živković. – Beograd : Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1994. – 248 s.
15. Književnik. Književna kritika i nauka o književnosti / Svetozar Petrović. – Zagreb (II) (1960). 16. – S. 463–472; Književnik. Književna kritika i nauka o književnosti / Svetozar Petrović // Kritika i djel, Zora. – Zagreb, 1963. – S. 116–135.

16. Razvoj kritičkog mišljenja. Vodič za primjenu Programa, Zavod za školstvo Crne Gore. – Podgorica, 2009. – Br. 5. – 43 s.
17. Umjetnost riječi. Novija literatura o teoriji stiha / Svetozar Petrović // Časopis za znanost o književnosti. – VI. – 1962. – 4. – S. 243–248.

*Стаття: надійшла до редакції 30.07.2018
прийнята до друку 20.08.2018*

METHODOLOGICAL APPROACH TO LYRIC ART SONG "AUTUMN EVENING" BY ANTUN GUSTAV MATOŠ IN THE EIGHTH GRADE OF THE ELEMENTARY SCHOOL

Andrijana Nikolić

*Faculty of Montenegrin Language and Literature,
Vladike Petra I b. b., 81250 Cetinje, Crna Gora,
tel.: +38269064034, e-mail: friendlyhand@t-com.me,
andrijana.nikolic@fcjk.me*

In this paper, we tried to modestly contribute to the promotion of culture language teaching. Teaching processes through the realization of educational, educational and functional teaching tasks are aimed at improving personality students in terms of building, enriching and changing their behavior. The curriculum and the program are the joint work of teachers and students in which the goals of education and education are achieved, and general personality development is promoted in specific organizational forms such as classroom, teaching, teaching practice, etc. In the modern teaching, teaching process requires research character and teachers and students. A teacher is one who has to prepare well for to teach, create an interactive teaching unit. The student must get research tasks in advance, to make some leisure time devoted to teaching research. Both the teacher and the student present discourses of modern, empirical teaching, so complete preparations are necessary for the teaching unit, which requires the maximum engagement of all subjects in teaching, because in modern teaching, the topic being processed is the object or subject of teaching study. Both the student and the teacher are subjects in the teaching process that maximally cooperate and give everything from self-teaching to be adapted and flexible in receptivity and quality for further application of acquired knowledge. It is therefore interactive teaching is the best way for students to make researchers who I am finds a solution, exchanges opinions and independently adopts the material, developing his research and analytical skills. Teaching Montenegrin guage and literature has an important task to do through literary knowledge helps students to become independent, free, creative and cultural personalities. Reading literature they acquire knowledge about themselves and about other cultures, habits and customs. Through literature, they discover the possibilities of literary creation, that is why teaching experience for both students and teachers. While the student has the task to accept and understand, the teacher plays a role an innovative creator who will enable the student best understanding the literary work. By developing and appreciating their language and culture, students will to know that they appreciate the culture and languages of other nations. Teaching Montenegrin language and literature, teaches students to respect cultural heritage humanity, because much of the human intellectual capital lives in language.

Key words: Teacher, student, math, A.G. Matoš, verse, study.